

Haýp... Haýp

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 24 января, 2025
Haýp... Haýp HAÝP... HAÝP

Janyм ýanýar.

Şol sözi edenlere däl-de, özümize gaharym gelýär: Diýmek, ýeterlik derejede işlemändiris, ýeterlik ýazmandyrys, ýeterlik düşündirmändiris...

Köce reportaży alynan biri Mustapa Kemal hakda «Ierusalimi iňlislere taşlap, frontdan gaçdy» diýip, yzly-yzyna sugsurdy. «Sekizinji goşun birikmesiniň başynda kim bardy, aýdyň?» diýip, gürledi. Men aýdaýyn: Sekizinji goşun birikmesiniň başynda Nemes Kress paşa (Fridrih Kress fon Kressensteýn) bardy!

Bitola (Monastyr) harby uçılışesinde okap ýörkä, uçılışeden gaçyp, osmanly goşunynyň hatarynda greklere garşy söweşmek islän 16 ýaşly kursant Mustapa Kemal frontdan gaçdy, şeýlemi? Tripolitaniýada san we ýarag üpjünçiliği taýdan ep-esli güýcli italyanlara garşy frontda garşylyklaýyn hüjüme geçip, gözünden ýaralanan müňbaşy (müňbaşy) Mustapa Kemal frontdan gaçdy, şeýlemi?

Çanakkale söweşinde Sekizinji diwiziýanyň başyna hut özi geçip, mehmetjiklerjmiz bilen bile garşylyklaýyn hüjüme geçen podpolkownik (ýarbaý) Mustapa Kemal frontdan gaçdy, şeýlemi? Haýp.

Seret, gardaşym! Size hakykatlary ýazaýyn:

- **MUSTAPA KEMALA PARA HÖDÜRLENÝÄR**

1917-nji ýylyň 5-nji iýuly.

Mirliwa-brigada generaly Mustapa Kemal palestin frontuna

bellendi. Oňa berlen tabşyryk – täze gurulýan Ýedinji goşun birikmesine serkerdelik etmekdi.

Bu goşun nemes Erih fon Falkenhaýnyň serkerdelik edýän «Ýyldyrym goşunlar» toparynyň düzümünde Halaba ýerleşdirildi. Şol ikiarada Falkenhaýn bilen Mustapa Kemalyň arasynda puluň üstünde ilkinji düşünişmezlik ýuze çykdy Mustapa Kemalyň Stambul Akaretlerdäki 76-njy belgili garnizonyna ýaş nemes ofisi serkerde Falkenhaýmyň ugradan sowgatlyk sandyjaklaryny getirdi. Sandyklarda altyn bardy. Mustapa Kemal munuň ýalňyş salga ugradylandygy aýdyp, Ýaragly Güýcleriň Tyl uprawleniýesine ugratmagy talap etdi. Nemes 9fisi «Serkerdäm, olaňky başga. Bu size» diýdi!

Altynlar Fahkenhaýna hiç bir garşylyksyz boýun sunmagy üçin berilen parady!

Mustapa Kemalyj gahary geldi, altynlary güwâleriň gatnaşmagynda Tyl uprawleniýesine ugratdy.

Siriýa-palestin frontunda osmanly goşunynyň sany 175 müñdi. Iňlisleriň bolsa iň güýcli ýeri şu ýerd8 we 433 müñ adamlyk goşuny bardy. Falkenhaýn iňlislere zyýan ýetirmek üçin mehmetjigiň ölmegine biparh garayán strategiýany durmuşa geçirerek isleýärdi.

Mustapa Kemal frontdan Baş komanduýuşi Enwer paşanyň salgysyna 1917-nji ýylyň 20-nji sentýabrynda habarnama ugratdy:

- *Goşun urşuň başky döwürlerine garanda has gowşak. Birnäçe goşun bölümleriniň hereket edýäni gerekli goşunyň bäsden biri ýaly. Ofiser ýetmezçiliği ýiti duýulýar.*
 - *Sagdyn galan jigitler rýadowoýlar 17-20 ýaşlaryndaky entek beden taýdan berk däl ýetginjekler we 45-55 ýaşlaryndaky işe ýarawsyz ýaşulylar.*
 - *Rýadowoýlar aç-ýalaňaç. Rýadowoýlar goşuny taşlap gaçýar.*
 - *Garşylyklaýyn hüjüme geçip Bagdaty almak, Sarygamyş pajygasy ýaly uly heläkçilige ýol açar.*
 - *Häzirlikçe goragda galyp, garşylyklaýyn hüjüme geçjek duşmanyň haýyny almak iň oýlanşykly ýol bolup durýar.*
- Dört günden soñ ýene bir habarnama ýazyp, Sinaý frontunyň serkerdeliginiň özüne berilmegini sorady.
Soñ näme boldy?

• SERET, GARDAŞYM

Enwer paşa Falkenhaýnyň strategiýasyny dogry hasaplady.

Mustapa Kemal göz-görtele halkyň we goşunyň gyrylmagyna şärikdeş bolup bilmekdigiňi aýdyp, 1917-nji ýylyň 7-nji oktýabrynda eýeleýän wezipesinden el çekdi.

Mustapa Kemalyň aýdyşy ýaly boldy: Iňlisler oktýabr aýynyň aýynyň ahyrlaryndan başlap Beerşebany, Ýafiyány, El-Halili, Gazzáni eýeledi. 9-njy dekabrda Ierusalime girdi. Yzyndan Eriha girdi...

Falkenhaýn eýeleýän wezipesinden boşadyldı. Yerine Otto Liman fon Sanders bellendi.

Mustapa Kemal goşun gaýtadan jemlemek üçin 1918-nji ýylyň 1-nji sentýabrynda ikinji gezek Ýedinji goşun birikmesiniň serkerdeligine bellendi. Çanakkale ursunda Sandersiň iňlisleriň matlabyna düşünmän taýýarlan gorag meýilnamasyny gowşak hasaplandygy üçin gyssagly ýagdaýda bütin goşun bölümleriniň öz garamagyna berilmegini talap etdi. Suwla (Anafartalar) we Anzak (Aryburny) frontlarynda bolşy ýeňiş gazarmak mümkünçılıgi bardy.

Ýene sözünü diňledip bilmedi. Üstesine... maslahatyny diňlemän, ýaňsly ýylgyryş bilen garşylan Sanders iňlis hüjüminden janyny kynlyk bilen halas etdi! Dördünji, sekizinji goşun birikmeleri derbi-dagyn boldy. Dargaman galan ýeke-täk goşun birikmesi Mustapa Kemalyň serkerdelik edýän Ýedinji goşun birikmesidi.

Mustapa Kemalyň bir ýyl öň «goşunlary birleşdirip, serkerdeligi maňa beriň» diýen sözünü iňlisler garşylyklaýyn hüjümleri arkaly aşyrdy! Emma 500 km² ýeri elden giderip...

Mustapa Kemal Halapda goranyş barrikadasyny gurdy. Iňlisler hüjüme geçdi, şäherde gerilla söweşi boldy, Mustapa Kemal eli ýaragly köçeme-köçe söweşdi.

Çaknyşyklar dowam edip durka, 1918-nji ýylyň 30-njy oktýabrynda ýaraşyk yqlan edildi, Mudros ýaraşyk şertnamasyna gol çekildi.

Seret, gardaş, töhmet atma! Ine, hakykat şu.

Indem, seni şeýle gürledýänlerden sorasana: şol ganly müddetde

musulman araplar iňlisler bilen birigip, haýsy gyrgynçylyklary etdi, näçe müň musulman türkүň ganyna galdy?

Soner YALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 23.08.2022 ý. Taryhy makalalar